

Atelier

przy Breite Straße

RYSZARD HAŁABURA

Obecna ul. Wyszyńskiego (wcześniej Wielka), była najbardziej prestiżową ulicą szczecińskiego Starego Miasta. Niegdyś nazywała się Breite Straße (ul. Szeroka), ale szeroka wcale nie była. Przeciwnie, w pobliżu Bramy Portowej (Berliner Tor) była tak wąska, że ledwo mieściły się dwa mijające się tramwaje, a chodniki miały niecały metr szerokości. Od ul. Tkackiej (Große Wollweberstraße) w dół było już nieco lepiej, jednak szeroką ulicą stała się dopiero po wojnie, kiedy wyburzono niemal wszystkie zniszczone domy, a bieg ciągu komunikacyjnego skierowano prosto na Most Długi (Hansabrücke). Przed wojną Breite Straße kończyła się bowiem w okolicy dzisiejszej ul. Sołtysiej (Schulzenstraße), a do mostu można było dostać się krętymi uliczkami Starego Miasta.

Największy rozkwit ulicy nastąpił na przełomie XIX i XX w. Wybudowano wtedy wiele nowych kamienic i domów towarowych. Wszyscy ważniejsi kupcy mieli na niej swoje sklepy. Kiedy w pierwszej połowie XIX w. wynaleziono fotografię, była bardzo droga, a na unikalny dagerotyp pozwolić sobie mogli tylko najbogatsi. Jednak wynalazek szybko został udoskonalony i już w latach siedemdziesiątych XIX w. robiono odbitki z negatywów na cienkich papierach albuminowych. Aby nie uległy szybkiemu zniszczeniu, naklejało je na sztywne kartoniki. Fotografia stała się bardzo popularna i tania. Z czasem kartoniki zaczęto wykorzystywać jako element reklamy zakładu, umieszczając na nich różne informacje: nazwiska, adresy, numery telefonów i zakres usług. Niektóre „plecki” kartonikowych zdjęć to prawdziwe arcydzieła.

To właśnie te kartoniki są bohaterami niniejszego artykułu, gdyż za ich pomocą spróbuję prześledzić historię zakładów fotograficznych przy Breite StraÙe do 1910 r. Dlaczego akurat do końca pierwszej dekady? Mniej więcej wtedy zakończyła się era kartoników, a one interesują mnie najbardziej. Nie znaczy to oczywiście, że nie interesują mnie np. dagerotypy szczecińskich rzemieślników, ale nigdy takowego na oczy nie widziałem – jak więc o nich pisać lub (tym bardziej) kolekcjonować? Wczesnego okresu fotografii w Szczecinie – czyli lat pięćdziesiątych XIX w. – nie udało mi się zbadać z powodu braku danych. Pierwszy raz nazwiska fotografów, jako grupy zawodowej, pojawiają się w „Stettiner Adreßbuch” w 1853 r., jednak przy nazwiskach nie

ma lokalizacji zakładu. Adres pojawia się dopiero w 1879 r.

Mam świadomość, że opracowanie to ma spore luki i pewne nieścisłości wynikające z interpretacji źródeł. Książnica Pomorska czy Archiwum Państwowe w Szczecinie nie posiadają wszystkich tomów ksiąg adresowych – z interesującego nas okresu brakuje lat: 1861, 1865, 1866.

Widok na Breite StraÙe w kierunku Odry.

Fragment planu miasta z zaznaczonymi numerami budynków, w których znajdowały się zakłady fotograficzne.

Kartonniki G. A. Fischera.

Z lewej strony zdjęcia na dole, widoczne wejście z gablotkami reklamowymi.

2

Zakład przy Breite Straße 2 znajdował się po prawej stronie ulicy (tutaj i dalej patrząc od Bramy Portowej w kierunku Odry), na rogu Breite Straße i Große Wollweberstraße. Wejście znajdowało się od tej drugiej, czyli dzisiejszej ul. Tkackiej, która wtedy przecinała obecną ul. Wyszyńskiego i dochodziła do Rosengarten (ul. Podgórna).

Właścicielami zakładu byli: G. Fischer (1905–1906), R. Fischer (1907–1908), G. A. Fischer (1909) i J. Bendit (1910).

Posesja Breite Straße 7 mieściła się po prawej stronie ulicy. Zakład fotograficzny znajdował się na drugim piętrze. Jako jedyny z omawianych, budynek stoi do dzisiaj.

Właścicielami zakładu byli: rodzeństwo Pauly (1877–1880), bracia Siebe (1881–1887), Eugen Fischer (1892), Gerhardt & Schmelting (1893–1901), Leo. Gottschalk (1902) i F. Kasper (1907–1909).

U góry po prawej:
Kartnik rodzeństwa Pauly.

Po środku:
Z tego kartonika wynika, że bracia Siebe mieli – oprócz szczecińskiego – jeszcze trzy zakłady w różnych miastach, oraz że zostali nagrodzeni kilkoma medalami na różnych wystawach.

Na dole:
Kartnik braci Siebe.

Gebr. Siebe
Photographen
 peñnit: Paris, Hamburg, Berlin, Wien, Breslau, Halle a. S.
STETTIN
 Baynte StraÙe No. 7 II.
BRESLAU **LEIPZIG**
 Neue Taschenstrasse 13, Grünauer Steinweg 1112.
 Portraits in Oel und Aquarell.
 Vergrößerungen bis zur LebensgröÙe.
 Grosses Rahmenlager.

Eugen Fischer
STETTIN
 Baynte-StraÙe 7.
 SPEZIALITÄT:
 Vergrößerungen
 Kinder-Aufnahmen.

U góry po lewej:
 Kartoniki braci Siebe.

Po ¼rodku:
 Reklama zakładu
 w „Stettiner Adreßbuch” z 1883 r.

Po prawej:
 Kartonik Eugena Fischera.

Na dole:
 Kartonik Gerhardt & Schmeling.

Zakład przy Breite Straße 8 mieścił się po prawej stronie ulicy, mniej więcej w połowie drogi między dzisiejszą ul. Herberta a kładką. Jego właścicielami byli: Leutner (1853–1854), dr Radloff (1855) i wdowa H. Leutner (1856–1858).

Fragment planu Szczecina z 1847 r. z zaznaczoną posesją nr 370 (późniejszy nr 8).

Kolejny zakład fotograficzny mieścił się przy Breite Straße 25, czyli na drugim piętrze budynku domu handlowego „Rudolf Karstadt”, po prawej stronie ulicy, naprzeciwko kościoła św. Jakuba. Właścicielami zakładu byli: Alexander Matthaey (1897–1906), C. Knees (1907) i A. Hirsch (1908–1909).

Dom towarowy „Rudolf Karstadt”.

Kartonik Alexandra Matthaeya.

Kartonik A. Hirscha.

W miejscu, gdzie dzisiaj stoi hotel „Campanile”, do 1899 r. znajdował się hotel „Drei Kronen”, a od 1901 r. – dom towarowy „Aronheim & Cohn”. W hotelu tym miał swoją siedzibę zakład fotograficzny, którym kierowało przynajmniej pięciu różnych, popularnych w tym czasie fotografów.

Prawdopodobnie pierwszymi byli F. Waldow & Spaethen (?–1868). Kiedy zaczęli? Trudno powiedzieć, jednak na pewno byli tam już w 1865 r., gdyż taką datę nosi

Kartoniki F. Waldowa & Spaethena.

Widok na Breite Straße w kierunku Bramy Portowej.

jedno z ich zdjęć znajdujących się w moim posiadaniu. Zapewne drugim był Adolph Windel (1869–1876), który przez rok 1877 działał w spółce z braćmi o francusko brzmiącym nazwisku Bouillon. Kolejni to B. Eurich (1879–1888), P. Bock (1889–1893) i R. Bergschmidt (1894–1898). Za „kadencji” tego ostatniego przez jakiś czas (lata trudne do ustalenia) działała spółka braci Bergschmidt.

Kartonik Adolpha Windela.

Zdjęcie pochodzi z 1869 r., ponieważ dziewczyna na fotografii urodziła się w 1847 r., a w czasie wizyty w atelier miała 22 lata.

Kartonik P. Bocka.

Kartoniki B. Euricha.

Dom towarowy „Aronheim & Cohn”.

W domu towarowym „Aronheim & Cohn” także mieścił się zakład fotograficzny, nie są jednak znane nazwiska fotografów. Na zdjęciach z tego okresu znajduje się jedynie monogram domu towarowego „AC”, napis „Photographisches Atelier” i adres.

U góry i na środku:
Kartonik R. Bergschmidta.
Na dole: Kartonik
braci Bergschmidt.

Kartoniki
Photographisches
Atelier.

Kartoniki Photographisches Atelier.

31

Zapewne atelier znajdowało się także wewnątrz domu towarowego „Rotes Kaufhaus”, przy Breite Straße 31, który sąsiadował z domem towarowym „Aronheim & Cohn”.

Po lewej: Dom towarowy „Rotes Kaufhaus”.
Poniżej: Kartoniki „Rotes Kaufhaus”.

Zdjęcie powyżej pochodzi z 1924 r. Po lewej stronie widać duże okno bardzo wąskiego budynku. To posesja numer 55. Bliżej lewej krawędzi zdjęcia widoczna jest na białym tle jakaś reklama i dość wyraźny numer 56.

56

Zakład znajdował się przy Breite Straße 56, po lewej stronie ulicy. Obecnie znajduje się tu ciąg sklepów. Mniej więcej w tym samym miejscu jest teraz... zakład fotograficzny. Właścicielami zakładu byli: Louis Klett (1886–1895), O. H. Bombach (1896–1907), W. Jung (1908), J. Fuchs (1909) i J. Bendit (1910).

Ogłoszenie to ukazało się w „Stettiner Adreßbuch” z 1890 r. w dziale płatnych, dużych reklam. Oprócz usług fotograficznych, poleca także portrety malowane farbami olejnymi, akwarele z czarnym retuszem czy reklamy. Wspomina także o tym, że fotografował osoby z królewskiej rodziny – cesarżową Augustę oraz cesarza Fryderyka III i Wilhelma II.

Kartoniki Louisa Kletta.   Kartonik J. Fuchsa.

Kartoniki O. H. Bombacha.

Kamienica z atelier
Louisa Kletta.

Kartoniki
Louisa Kletta.

59

Atelier przy Breite Straße 59 znajdowało się po lewej stronie ulicy, w połowie drogi między ul. Tkacką a kładką przy katedrze. Właścicielem zakładu był Louis Klett (1896–1943).

Kartoniki Louisa Kletta.

Po prawej stronie zdjęcia widoczna gablotka reklamowa ze zdjęciami.

60

Zakład z najbogatszą historią – aż dwunastu właścicieli w ciągu interesującego nas okresu. Studio mieściło się przy Breite Straße 60, po lewej stronie ulicy, mniej więcej w połowie drogi między dzisiejszą ul. Tkacką a katedrą.

Właścicielami zakładu byli: Ed. Brandt (cezury nie są znane, na pewno w 1865 r.), Windel (1868), Eduard Assmann (1869–1883), E. Frentag (1885–1886), E. Brunckow (1887), Zwirnemann & Kutter (1888), Bergschmidt & O. Dames (1893), L. Paalzwow (1897–1898), F. Schwalbach (1901), R. Fischer (1902–1903), F. Schwalbert (1907–1908). W latach 1905–1906 zakład funkcjonował jako atelier „Germania”.

Atelier przy Breite Straße 60.

Kartoniki Eduarda Assmanna.

Ogłoszenie to ukazało się w „Pommersche Zeitung” z 24 grudnia 1865 r., która była organem prasowym partii politycznych i lokalnego biznesu Szczecina i prowincji Pomorze.

Kartonik atelier „Germania”.